

УДК [340.125:001.891](73:477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.05.5>

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІОЛОГІЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ПРАВА У США В УКРАЇНСЬКОМУ ПРАВОЗНАВСТВІ ТА ЇХНЯ ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА

Вісьтак І.Я.,

*Заступник начальника митного поста-начальник відділу митного оформлення № 5 митного поста «Львів-аеропорт» Львівської митниці*ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-3431-7367>e-mail: kaf.ist@ukr.net

Вісьтак І.Я. Наукові дослідження соціологічної концепції права у США в українському правознавстві та їхня джерельна база.

У статті дано проаналізовано наукові дослідження соціологічної концепції права у США в українському правознавстві та охарактеризовано їхню джерельну базу. Показано, що історіографічні джерела об'єднують наукові напрями таких юридичних наук як філософія права, загальна теорія права та держави, соціологія права, історія права та держави, історія політичних та правових учень.

Зазначено, що в українській історіографії соціологічної концепції права в США ХХ ст. триває процес визначення її місця та ролі в історії світової правової думки шляхом порівняння з іншими концепціями (насамперед, позитивістською). Встановлено, що важливою складовою української історіографії соціологічної концепції права у США ХХ ст. стала напрацьована та апробована методологія досліджень, зокрема знання про соціологічний підхід, історико-понятійний та інші методи дослідження. Акцентовано, що українська історіографія соціологічної концепції в юриспруденції США ХХ ст. актуалізує її дослідження у межах розвитку інтегративного праворозуміння, соціалізації та антропологізації права, а також конкретно-історичних умов розвитку права в Україні, пов'язаних з глобалізаційними та євроінтеграційними процесами. Встановлено, що сучасний етап у розвитку історіографії соціологічної концепції права в юриспруденції США ХХ ст. відрізняється від попередніх появою спеціальних наукових досліджень (насамперед, дисертаційних), в основі яких розширена джерельна база (за рахунок нової англомовної та перекладної літератури), нові підходи до історії ідей загалом та правових ідей зокрема, сформовані основні засади концептуальних підходів, поняттєвий апарат і прикладний характер. Підсумовано, що нові дослідження історії соціологічної концепції права у США ХХ ст., у тому числі наше, мають за мету завершити певний етап історіографічного процесу на засадах історизму, тобто з'ясувати обумовлені конкретно-історичними обставинами та іншими

процесами: політичними, філософськими, соціальними, особливі погляди українських учених на те, коли і за яких обставин виникла соціологічна концепція, які основні етапи в своєму розвитку вона пройшла і чим стала тепер.

Ключові слова: банки, банківська діяльність, банківська система, Галичина, Австрійська монархія.

Vistak I. Scientific studies of the sociological concept of law in the USA in Ukrainian jurisprudence and their source base.

The article analyzes scientific studies of the sociological concept of law in the USA in Ukrainian jurisprudence and characterizes their source base. It is shown that historiographical sources unite the scientific directions of such legal sciences as the philosophy of law, the general theory of law and the state, the sociology of law, the history of law and the state, the history of political and legal studies.

It is noted that in the Ukrainian historiography of the sociological concept of law in the USA in the 20th century, the process of determining its place and role in the history of world legal thought by comparing it with other concepts (primarily positivist) continues. It has been established that an important component of Ukrainian historiography is the sociological concept of law in the USA in the 20th century. a research methodology was developed and tested, including knowledge of the sociological approach, historical-conceptual and other research methods. It is emphasized that the Ukrainian historiography of the sociological concept in US jurisprudence of the 20th century, actualizes its research within the framework of the development of integrative legal understanding, socialization and anthropologising of law, as well as the concrete-historical conditions of the development of law in Ukraine, related to globalization and European integration processes. It has been established that the modern stage in the development of the historiography of the sociological concept of law in US jurisprudence of the 20th century, differs from previous ones in the appearance of special scientific studies (primarily dissertations), based on which the source base is expanded (at the expense of

new English-language and translated literature), new approaches to the history of ideas in general and legal ideas in particular, the basic principles of conceptual approaches, conceptual apparatus and applied nature. It is summarized that new studies of the history of the sociological concept of law in the USA in the 20th century, including ours, aim to complete a certain stage of the historiographical process on the basis of historicism, that is, to find out the specific historical circumstances and other processes: political, philosophical, social, special views of Ukrainian scientists on when and under what circumstances the sociological concept arose, what are the main stages in its development and what has it become now.

Key words: banks, banking activity, banking system, Galicia, Austrian monarchy.

Постановка проблеми. Сучасна українська юридична наука розвивається в конкретно-історичних умовах соціалізації та антропологізації права на засадах плюралізму праворозуміння, продуктивного використання знань, накопичених іншими соціальними науками. Перехід від панівного донедавна в науці та суспільстві позитивістського праворозуміння до плюралізму праворозуміння серед іншого забезпечується звертанням до історично сформованих концепцій права, зокрема соціологічної. Таке ретроспективне звертання виправдане з теоретичної та практичної перспективи.

Теоретична перспектива пов'язана з тим, що соціологічна концепція права в юриспруденції США ХХ ст. є результатом ефективності соціологічного підходу до розуміння права. Соціологічний підхід притаманний українській філософській, загальнотеоретичній та історико-правовій науці від її початків та пов'язаний з іменами видатних учених і мислителів С. Дністрянського, Є. Ерліха, Б. Кістяківського та інших. Синтетичне дослідження соціологічної концепції права у США необхідне для повноти знань про соціологічне праворозуміння у світі та Україні.

Метою статті є історико-правовий аналіз наукових досліджень соціологічної концепції права у США в українському правознавстві та їхньої джерельної бази.

Виклад основного матеріалу. Специфіка об'єкта наукового дослідження соціологічної концепції права в юриспруденції США ХХ ст. зумовлює існування різних напрямів цього дослідження. В українській юридичній науці соціологічна концепція права у США вивчається у межах теорії праворозуміння філософією та теорією права, її роль у розвитку соціології з'ясовує соціологія права, а загальна історико-правова наука (загальна історія права) визначає значення соціологічної концепції для розвитку права, зокрема права у США. Водночас історія політичних

та правових учень розглядає соціологічну концепцію як предмет дослідження в історичному контексті еволюції світової правової думки. Таке широке предметне поле, з одного боку, позитивно вплинуло на накопичення наукових знань про соціологічну концепцію права у США в українському правознавстві. З іншого боку, унеможливило повноцінний науковий огляд всіх чи більшості наукових праць, серед яких багато публікацій лише побічно, фрагментарно стосуються безпосереднього предмету нашого дисертаційного дослідження. Різнострамованість наукових публікацій про соціологічну концепцію права у США та особливості їхньої джерельної бази ускладнило постановку питання про формування української історіографії історії соціологічної концепції права в юриспруденції США ХХ ст. Загалом без аналізу історіографії проблеми не обходиться більшість історико-правових дисертаційних досліджень. Історіографія історико-правових проблем ґрунтується на загальному розумінні історіографії, поширеному в українській історичній науці. У навчальному посібнику (курсі лекцій) Я. Калакура «Українська історіографія» «сучасне розуміння української історіографії зводиться до її трактування як спеціальної галузі української історичної науки, що вивчає історію і тенденції розвитку української історичної думки, діяльність українських істориків та історичних установ, наукових шкіл, товариств, їх творчу спадщину, внесок у світову і українську науку, у формування суспільної історичної свідомості» [1, с. 14]. Професор Л. Зашкільняк стверджує, що «саме історичне знання, здобуте в результаті пізнавальних зусиль дослідника, є об'єктом вивчення історіографії як наукової дисципліни, а підсумком пізнавальних зусиль – одержання нового історіографічного знання про історичне знання і способи його створення та сприйняття» [2, с. 12]. Таке розмежування історичного та історіографічного знання накладає відбиток на формування історіографії тих напрямів історико-правової науки, в межах яких досліджується правова думка, правове учення, правова теорія чи правова концепція, позаяк історико-правові та історіографічні джерела часто співпадають (є одними і тими ж). З огляду на це у дисертаційному дослідженні у світовій історіографії не виокремлено національних історіографій історії соціологічної концепції права у США подібно до інших наукових історико-правових праць, наприклад монографії С. Кондратюка з історії парламентаризму на західноукраїнських землях [3, с. 624]. Передовсім така позиція зумовлена тим, що історіографічні знання про соціологічну концепцію права в юриспруденції США ХХ ст. є водночас знаннями історико-правовими. Тоді як знання про цю концепцію, нагромаджені в українській юридичній науці і є історіографічними. Відтак це

дозволяє не аналізувати всі без винятку праці українських правознавців, які так чи інакше присвячені соціологічній концепції права в юриспруденції США ХХ ст. Автор намагався розглянути тільки ті наукові праці, які відповідають критеріям історіографічного знання, є різновидами історіографічних джерел, реалізують головні функції історіографії: пізнавальну, світоглядну, методологічну та прогностичну. Фундаментом для об'єднання цих праць в історіографічне знання є положення Л. Зашкільняка про те, що «стрижнем будь-якої теорії й історіографічної зокрема є ідея, яка дозволяє узагальнити (генералізувати) історіографічні факти, отримані дослідником у процесі пізнання [4, с. 15]. Згідно з провідною ідеєю соціологічної концепції правом визнається його функціонування, реалізація, його «дія» в житті – у сформованих і тих, що формуються, суспільних відносинах, а не його створення правотворчими органами у формі закону та нормативно-правових актів, тому соціологічний рух зосереджує увагу не на логічному аналізі норм права, не на встановленні взаємозв'язку права і моралі, а на дослідженні фактичних правовідносин, з'ясуванні різноманітних соціологічних чинників, що впливають на застосування норм права до конкретних життєвих випадків і в такий спосіб визначають справжнє обличчя права [5, с. 24]. Сучасні українські дослідники соціологічної концепції права у США інтерпретують її з різною метою. На думку О. Скакун – «як свідчить інтелектуальна правова спадщина, час від часу виникає потреба вдаватися до створення нової правової теорії (чи праворозуміння) шляхом переінтерпретації природньо-правової, позитивістської, соціологічної та ін. Нерідко спостерігається конфлікт різних інтерпретацій тієї самої відправної ідеї певної правової теорії, оцінки тих самих доказів, тобто відбувається вкладення безлічі смислів у той самий зміст. Це пояснюється тим, що будь-яке тлумачення правової теорії завжди є результатом суб'єктивного підходу, а сам результат – наслідком взаємодії набутих знань інтерпретатора і тексту теорії. До того ж інтерпретатор орієнтується на певні цінності, світогляди, позиції, традиції, навіть релігійні переконання того чи іншого характеру. Тут набуті знання, уявлення чи погляди інтерпретатора визначають підхід до тексту теорії, яка тлумачиться» [6, с. 47].

Суб'єктивізм інтерпретаторів спонукав автора дисертаційного дослідження звертатися до важливого історіографічного поняття – наукових шкіл. В українській історіографії під науковою школою «прийнято розуміти особливу різновидність колективної дослідницької діяльності, в епіцентрі якої перебуває взаємодія двох компонентів: учитель та учні. Історична школа -це такий організм дослідників, який базується на визнанні

наукового авторитету її лідера, на спільних методологічних принципах, на загальній проблематиці» [7, с. 34].

Прикладами наукових шкіл, представники яких досліджували соціологічну концепцію права в юриспруденції США ХХ ст. є львівські школи теорії права та історії права, чернівецька школа історії політичних та правових учень тощо. Львівська наукова школа теорії права на чолі з Дійсним членом (академіком) Національної академії правових наук П. Рабіновичем вивчала соціологічну концепцію права у США у межах дослідження загальних проблем правової науки, насамперед праворозуміння, антропології права, верховенства права тощо. Аналіз соціологічної концепції права у США не був основним завданням загальнотеоретичних досліджень львівської школи, проте сприяв обґрунтуванню її основних ідей та положень про соціологічний тип праворозуміння, про соціальну сутність сучасних правових явищ, про правопозначення як вияв праворозуміння, про соціологічно-позитивістські концепції верховенства права тощо [8, с. 3–16]. Попри те, що основним методологічним підходом львівської наукової школи задекларовано потребовий підхід, а не соціологічний, вона оригінально трактує найважливішу тезу наукового дискурсу щодо концепції праворозуміння – ідею соціальності права. Очільник львівської наукової школи теорії права П. Рабінович з'ясував проблему соціальної сутності права і держави у сучасній українській літературі, виокремив дві різні групи поглядів у вітчизняній загальнотеоретичній юриспруденції на визнання необхідності виявлення і характеристики соціальної сутності сучасних правових явищ. «Так, одні автори вважають, що питання про цю сутність навряд чи є центральним для юридичної науки: його «більш доцільно розглядати у межах філософії, політики, соціології тощо. Інші фахівці (вони складають переважну більшість теоретиків) визнають, що стосовно легістсько-правових (і державних) явищ ця сутність має здебільшого «двоїтий» характер: ці явища виражають інтереси як усього суспільства, так водночас, певних його частин, осередків (причому співвідношення між цими двома сторонами сутності таких явищ є конкретно-історичним; зокрема у ХХ-XXI ст. воно «зсувається» на користь загальносоціальної складової.

З останньою позицією, безперечно, не можна погодитись. Але проблема полягає у тому, що й її прибічники – юристи-теоретики – зазвичай не виявляють, не обґрунтовують, інтереси та волю якої ж саме частини сучасного соціального неоднорідного суспільства (чи-то в Україні, чи-то в іншій країні) виражають і реалізують правові й державні явища [9, с. 239]. Виникає питання, чи соціологічна концепція США виявляє інтереси та волю більшості чи частини американців, ре-

алізовані у праві США. Насправді соціологічна концепція акцентує увагу на загальному інтересі для всіх громадян США – праві накопичувати багатство і володіти ним.

Верховний суд США у своєму тлумаченні Конституції США послідовно відмовлявся враховувати будь-які відмінності між людьми, джерелом яких могла бути наявність власності або її відсутність [10, с. 248]. У цьому Суд відображає суспільні відносини та суспільну думку у США на відміну від інших країн, ні народ, ні його лідери не готові терпіти обмеження прав власності заради того, щоб запанувала рівність [11, с. 145].

Отже, напрацювання львівської наукової школи теорії права мають методологічне значення для дослідження соціологічної концепції права у США ХХ ст., оскільки науково обґрунтовують найважливіші питання – «соціальність права», «соціологічний підхід до права», «соціологічний тип праворозуміння» та інші, у тому числі на основі з'ясування змісту цих понять у соціологічній концепції права. Широке використання цих понять так чи інакше робить дослідження соціологічної концепції права в юриспруденції США ХХ ст. складовою наукової дискусії в українській юридичній науці навколо питань, пов'язаних з одного боку, зі зміцненням у праві соціальних задатків і властивостей (соціалізація права) [12, с. 87–109], а з другого – з подоланням у ньому існуючого одержавлення права послідовно викладені в наукових працях професора Олександра Сердюка [13, с. 17–23].

У цій дискусії виявляється спільне та відмінне у підходах українського загальнотеоретичного правознавства та науки соціології права. Позиція та підходи української соціології права послідовно викладені в наукових працях професора Олександра Сердюка. Головні наукові результати досліджень О. Сердюка дозволяють подолати спрощені уявлення про можливості соціологічного пізнання права та сформулювати цілісну концепцію соціологічного підходу як сукупності (системи) пізнавальних засобів сучасного правознавства для дослідження соціальних аспектів правового життя. У дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук учений пояснив еволюцію соціологічного підходу в пізнанні права, базуючись на логіці зміни типів наукової раціональності (класична, некласична, посткласична) та виокремив і описав американську традицію соціологізації правознавства [14]. Обґрунтувавши американську традицію соціологізації правознавства та порівнявши її з європейською О. Сердюк констатував у наступних працях, що аналіз праць вітчизняних авторів показує акцент у її дослідженні на «класичних теоріях ХІХ – початку ХХ ст., які «досить часто фактично мають виключно історичну цінність і мало використовуються в сучасному правовому дис-

курсі» [15, с. 24–50]. На противагу цьому учений досліджує одну з найбільш помітних і цікавих в теоретичному плані теорію американського дослідника Д. Блека, «яку він сам визначає як «чисту соціологію права» [16, с. 46]. О. Сердюк з'ясовує, що згідно з теорією Д. Блека «соціологічна модель розглядає право не як константу, що в незмінному вигляді діє в різних соціальних ситуаціях, а як змінну величину, у залежності від істотних соціальних ознак ситуації (і середовища в цілому). До таких ознак належать рівень та форми соціальної стратифікації, наявність інших форм соціального контролю, суспільний поділ праці, рівень соціальної інтеграції суспільства, зміст та структура соціальних зв'язків у суспільстві» [17, с. 48]. Для нашого дисертаційного дослідження важливим є висновок Д. Блека про соціальну обумовленість правового знання, про наявність «соціальної структури» правової науки, яка може пояснити появу тих чи інших ідей та принципів в правопізнанні. Визначаючи правову доктрину відносно самостійного від юридичної практики і змісту позитивного права, він аналізує соціальне походження тих, хто формує таку доктрину. З'ясування змісту «чистої соціології права» Д. Блека відтворює один з напрямів розвитку соціологічної концепції права в юриспруденції США другої половини – кінця ХХ ст. В українській теоретико-правовій науці досліджено також інші напрями розвитку соціологічної концепції права у США. Зокрема у дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук Мельник М. «Школа правового реалізму та можливості використання її надбань у вітчизняній юриспруденції» уперше встановлено, що «свої витоки американський правовий реалізм бере зі школи «вільного права», яке формувалось та розвивалось у Європі Євгеном Ерліхом та іншими науковцями; рецепція ідей школи вільного права у правовому реалізмі відбувається через розвиток соціологічної юриспруденції на американському континенті, що знаходить своє відображення здебільшого в роботах Роско Паунда» [18, с. 5]. У дисертації також з'ясовано фундаментальні засади американської течії школи правового реалізму, проаналізовано «умовні акценти та аргументацію правових реалістів щодо необхідності наближення юридичної теорії та практики до соціальної реальності, живої частини права; аналізу міждисциплінарних зв'язків у правознавстві, впливу ірраціональних елементів на процес правового пізнання, особливо при вирішенні справ суддями» [19, с. 9].

Отже, школа правового реалізму – це один з напрямів розвитку соціологічної концепції права в юриспруденції США ХХ ст., критичний рух, який прагнув захистити правову систему США від надмірного формалізму й догматизму [20, с. 13]. Дослідження цієї школи, виконане М. Мельник,

ґрунтується на світоглядних та методологічних засадах наукової школи теорії права професора Національного університету Києво-Могилянська академія М. Козюбри, який послідовно відстоює ідею недержавного походження права [21, с. 142–164]. Професор М. Козюбра, його учні та послідовники вивчали наукові праці «класиків» соціологічної юриспруденції у США з проблем праворозуміння, принципів права, конституціоналізму, верховенства права, правових сімей та правових систем, судової правотворчості та судової практики тощо. Отримані багатогранні знання узагальнені М. Козюброю у навчально-наукових матеріалах, зокрема підручниках з теорії права [22, с. 392]. Науковець критично осмислює соціологічну юриспруденцію як негативну реакцію на теорію юридичного позитивізму, відзначає її неоднорідність, недоліки та позитивні риси. На думку автора «попри певні недоліки - абсолютизацію функціональної сторони правової дійсності, приниження ідеально-духовної і нормативної сторін права, недооцінку в праві морально-гуманістичних засад тощо, соціологічній юриспруденції притаманні й позитивні риси. Відповідно до неї:

- суспільство і право розглядаються як цілісні, взаємопов'язані явища;
- теорія права повинна вивчати не лише норми права, встановлені державою, а й всю сукупність правових відносин, що склалися у суспільстві, тобто з'ясувати «життя права», його глибинне коріння;
- право розглядається не лише як належне, яким воно вбачається у доктринах природного права і юридичного позитивізму, а й як наявне, «суще», тобто те, що неявно функціонує у глибинах суспільного життя;
- зростає роль права як засобу соціального контролю і досягнення соціальної рівноваги;
- підвищується роль суду не тільки, і навіть не стільки як «вуст закону», а й як інструменту правотворення, хоч для позначення цієї ролі суду вживається різна термінологія [23, с. 36-37]/

Загалом напрацювання школи М. Козюбри як і львівської наукової школи та загальнотеоретичного правознавства загалом мають виняткове методологічне значення для дослідження соціологічної концепції права в юриспруденції США ХХ ст. Вони сформуливали необхідний термінологічний та поняттєвий апарат дисертаційного дослідження, виокремили соціологічну юриспруденцію як окремий напрям розвитку юридичної науки, розмежували соціологічну концепцію з іншими типами праворозуміння, встановили світоглядні (філософські) засади соціологічної концепції, показали основні напрями її трансформації у ХХ – на початку ХХІ ст.

Історичні передумови становлення та розвитку соціологічної концепції права досліджу-

ються представниками історико-правових наукових шкіл, зокрема львівської школи на чолі з професором Б. Тищиком. У наукових працях львівської наукової школи права з різних проблем державності та права США соціологічна концепція права та її популярність обґрунтовується американською державною та правовою традицією, природою американського конституціоналізму, історично сформованою належністю до правової сім'ї загального права, особливістю джерел американського права та винятковою правотворчою діяльністю судів у США. Знання про історико-правові передумови формування соціологічної концепції права у США узагальнено як навчально-науковий матеріал у підручнику Б. Тищика «Історія держави та права США» [24]. Окремі сюжети, пояснення певних історико-правових передумов знаходимо у дисертаційних дослідженнях, виконаних під керівництвом професора Б. Тищика [25, с. 212]. У дисертаційному дослідженні О. Ригіної встановлено роль застосування загального права Англії для становлення права США та його розуміння. Авторка доводить, що «продовження застосування загального права Англії було зумовлено реаліями часу, оскільки перші юридичні заклади освіти з'явилися лише на початку ХХ ст. До того ж загальне право створило юридичне підґрунтя для розвитку системи права у кожному з 50 штатів» [26, с. 11]. Заслужує на увагу також висновок про види і зміст правотворчості Верховного Суду США. О. Ригіна виділила правотворчість Верховного Суду, пов'язану з розглядом справ і ухваленням рішень, яка спрямовувалася на формування єдиної судової практики. У дисертації доведено особливо гнучкий характер судових прецедентів США, які містяться, найперше, в окремих рішеннях Верховного Суду, його незв'язність власними рішеннями, що свідчить про постійне пристосування тлумачень конституційних положень до рівня розвитку суспільно-правових відносин [27, с. 8]. По суті в історико-правовий спосіб аргументовано одну з позитивних рис соціологічної концепції, описану раніше – особливу роль суду у США як інструменту правотворення. Не випадково серед представників соціологічної юриспруденції США найбільше практичних юристів, зокрема суддів. Загалом львівська наукова школа історії права обґрунтовує історичність соціологічної концепції права у США, яка виникла та розвивалась як інтелектуальний відгук на соціальні зміни (економічні, політичні, правові) в американському суспільстві. Відтак соціологічна концепція права ідейно та практично пов'язана з Західною цивілізацією та західною традицією права.

Історико-правові знання про соціологічну концепцію права в юриспруденції США нагромаджувались також в процесі дослідження інших правових явищ і понять, зокрема правової сис-

теми [28, с. 135] Наприклад, використання категорії правова система дозволила О.В. Зайчуку дослідити вплив юридичної науки та освіти на право, у тому числі на основі його соціологічного праворозуміння.

Істотний приріст знань про соціологічну концепцію права в юриспруденції США додали дослідження представників одеської наукової школи професорів Ю. Оборотова та В. Дудченко. У фундаментальному дисертаційному дослідженні В. Дудченко «Традиція правового плюралізму: західна та східна інтерпретація» з'ясовано місце соціологічної концепції права серед інших теорій права, що ґрунтується на відмінних типах праворозуміння. Авторка стверджує, що в соціологічному праворозумінні «основну увагу приділено питанню про визнання нормативної сили фактичного. Вчення про зобов'язуючу силу факту опрацьовували Є. Ерліх, Г. Еллінек («живе право», «свободий суддівський пошук права»), Г. Гурвіч («живе, соціальне право»). Спорідненою у цьому вченні є й англомова соціологічна юриспруденція на чолі з Р. Паундом, і такий її різновид, як реалістична школа права О. Германа, Ф. Джерема, К. Левелліка, Г. Леві, М. Морріса, Д. Орвілла, Л. Уеслі, К. Уолтера, Б. Уолтера, Б. Френсіса [29, с. 18].

Отже, професор В. Дудченко доводить, що соціологічне праворозуміння формувалося на ґрунті західної правової традиції і на її основі відбувається синтез його здобутків з іншими типами праворозуміння.

В історичному контексті західної традиції правової думки соціологічну концепцію права аналізують українські дослідники історії правових учень. Як про вагомий історіографічний джерело можна говорити про публікації чернівецької наукової школи. Чернівецька наукова школа (науковий колектив Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича) повернула до наукового обігу в Україні наукову спадщину видатного професора цього університету австрійських часів Є. Ерліха, а отже, його теорію «живого права», обґрунтувала вплив цієї теорії на соціологічну концепцію права у США, послідовно відстоювала «європейське коріння соціологічної концепції права, з'ясувала та узагальнила у науково-навчальних матеріалах фундаментальний зміст соціологічної концепції права у США ХХ ст. Основна заслуга у «поверненні» наукової спадщини Є. Ерліха в українську юридичну науку належить В. Марчуку [30]. Науковець обґрунтував тезу про те, що «соціологічна теорія права Є. Ерліха, а саме його робота «Основи соціології права» (1913) стала теоретичним фундаментом соціологічного напрямку в юриспруденції і всього руху за вільне право.

На Є. Ерліха, як на свого попередника і вчителя, вказують відомі американські та японські

соціологи права Роско Паунд, Отосіра Ісісака, Тетсу Ізомура та ін. [31, с. 147] Зв'язок вчення Є. Ерліха про живе право з соціологічною концепцією права у США простежується у наукових працях інших українських учених, зокрема В. Бігуна, М. Братасюка, В. Костицького, М. Костицького, П. Пацурківського [32, с. 57–63]. Соціологічна теорія права Є. Ерліха також стала спеціальним предметом дисертаційного дослідження О. Кобана на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук [33, с. 24]. У дисертації підкреслено, що практично кожен дослідник, який порушував питання неофіційного права, так чи інакше був пов'язаний з концепцією Є. Ерліха. Саме тому наукові публікації з результатами досліджень концепції Є. Ерліха є історіографічним джерелом для системного дослідження соціологічної концепції права в юриспруденції США ХХ ст.

Аналіз українських досліджень з історії соціологічної концепції права в юриспруденції США ХХ ст. засвідчує послідовні спроби вітчизняного правознавства створити узагальнюючий образ соціологічного праворозуміння. Такий підхід прямо вплинув на формування історіографії проблеми, специфічними рисами якої, на нашу думку є:

1) історіографічні джерела об'єднують наукові напрями таких юридичних наук як філософія права, загальна теорія права та держави, соціологія права, історія права та держави, історія політичних та правових учень;

2) в українській історіографії соціологічної концепції права в США ХХ ст. триває процес визначення її місця та ролі в історії світової правової думки шляхом порівняння з іншими концепціями (насамперед, позитивістською).;

3) важливою складовою української історіографії соціологічної концепції права у США ХХ ст. стала напрацьована та апробована методологія досліджень, зокрема знання про соціологічний підхід, історико-понятійний та інші методи дослідження;

4) українська історіографія соціологічної концепції в юриспруденції США ХХ ст. актуалізує її дослідження у межах розвитку інтегративного праворозуміння, соціалізації та антропологізації права, а також конкретно-історичних умов розвитку права в Україні, пов'язаних з глобалізаційними та євроінтеграційними процесами;

5) сучасний етап у розвитку історіографії соціологічної концепції права в юриспруденції США ХХ ст. відрізняється від попередніх появою спеціальних наукових досліджень (насамперед, дисертаційних), в основі яких розширена джерельна база (за рахунок нової англомовної та перекладної літератури), нові підходи до історії ідей загалом та правових ідей зокрема, сформовані основні засади концептуальних підходів, поняттєвий апарат і прикладний характер.

Таким чином, нові дослідження історії соціологічної концепції права у США ХХ ст., у тому числі наше, мають за мету завершити певний етап історіографічного процесу на засадах історизму, тобто з'ясувати обумовлені конкретно-історичними обставинами та іншими процесами: політичними, філософськими, соціальними, особливі погляди українських учених на те, коли і за яких обставин виникла соціологічна концепція, які основні етапи в своєму розвитку вона пройшла і чим стала тепер.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Калакура М.С. Українська історіографія: Курс лекцій. Київ. Генеза, 2004. 496 с. С. 14.
2. Зашкільняк Л.О. Сучасна світова історіографія: посібник для студентів історичних спеціальностей університетів. Львів: ПАІС, 2007. 312 с. С. 12.
3. Кондратюк С.В. Традиція парламентаризму на західноукраїнських землях: історико-правове дослідження: монографія. Львів: Український інститут «Євросоціум», 2016. 624 с.
4. Зашкільняк Л.О. Сучасна світова історіографія: посібник для студентів історичних спеціальностей університетів. Львів: ПАІС, 2007. 312 с. С. 15.
5. Забокрицький Ігор. Транснаціоналізація сучасного конституціоналізму: теорія та практика: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2020. 396 с. С. 24.
6. Скакун. Названа праця, с. 47.
7. Калакура М.С. Українська історіографія: Курс лекцій. – Київ. Генеза, 2004. 496с. С. 34.
8. Рабінович П. Соціально-антропологічна сутність правових і державних явищ – ядро предмета загальнотеоретичної юриспруденції. Антропология права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи): Статті учасників Четвертого всеукраїнського «круглого столу» (м. Львів, 28-29 листопада 2008 р.). Львів: Край, 2009. 336 с.; Дудаш Т.І. Праворозуміння крізь призму герменевтики ...; Рабінович П. Луців О. Верховенство права: сучасні вітчизняні підходи до інтерпретації. Вісник Академії правових наук України: збірник наук.праць /редкол.: В.Я. Тацій та ін. Харків: Право, 2012. №12(69). 312 с. С. 3–16.
9. Рабінович П. Соціально-антропологічна сутність правових і державних явищ – ядро предмета загальнотеоретичної юриспруденції. Антропология права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи): Статті учасників Четвертого всеукраїнського «круглого столу» (м. Львів, 28-29 листопада 2008 р.). Львів: Край, 2009. 336 с. с. 239.
10. H. Gillman "Reconnecting the Modern Court to the Historical Evolution of Capitalism", in H.Gillman and C. Clayton, eds The Supreme Court in American Politics. p. 248.
11. S.M. Lipset American Exceptionalism; A. Double Edged SWORD, New York, NY, Norton, 1996, h. 145.
12. Петришин О.В. Соціально-юридична природа права. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5т. Т. 1: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України. Х: Право, 2008. С. 87–109.
13. Євграфова Є. Питання соціальної природи і об'єктивності права. Вісник Академії правових наук України: зб.наук. праць / редкол. В.Я. Тацій та ін. Харків. Право, 2012. № 2(69). С. 17–23;
14. Сердюк О.В. Соціологічний підхід в сучасному правознавстві: пізнання соціальності права: монографія. Харків: Яшне, 2007. 320 с.; Сердюк О.В. Методологічні дослідження в правознавстві: зміна парадигми. Актуальні проблеми держави і права. 2005. Вип. 24. С. 217–224; Сердюк О.В. Типологія підходів у методології сучасного правознавства/ Форму права. 2008. № 3]. Сердюк О.В. Соціологічний підхід у сучасному правознавстві: філософсько-правове дослідження. Дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук. 12.00.12 – філософія права. Харків, 2010.
15. Сердюк О.В. «Чиста соціологія права» Д. Блекса. Актуальні проблеми держави і права. 2005. С. 24–50.
16. Сердюк О.В. «Чиста соціологія права» Д. Блекса. Актуальні проблеми держави і права. 2005. С. 46
17. Сердюк О.В. «Чиста соціологія права» Д. Блекса. Актуальні проблеми держави і права. 2005. С. 48.
18. Мельник М.О. Школа правового реалізму та можливості використання її надбань у вітчизняній юриспруденції. Автореферат дис. кан. юрид. наук. 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень. Київ, 2019. 21 с. С.5.
19. Мельник М.О. Школа правового реалізму та можливості використання її надбань у вітчизняній юриспруденції. Автореферат дис. кан. юрид. наук. 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень. Київ, 2019. 21 с.
20. Мельник М.О. Школа правового реалізму та можливості використання її над-

- бань у вітчизняній юриспруденції. Автореферат дис. кан. юрид. наук. 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень. Київ, 2019. 21 С.
21. Козюбра М. Принципи права: методологічні підходи до розуміння природи та класифікації в умовах сучасних глобалізаційних трансформацій. *Право України*. 2017. № 11. С. 142–164.
  22. Загальна теорія права: підручник. / М.І. Козюбра, С.П. Погребняк, О.В. Цельєв, Ю.І. Матвєєва; за заг. ред. М.І. Козюбри. Київ: ВАІТЕ, 2015. 392 с.
  23. Загальна теорія права: підручник / М.І. Козюбра, С.П. Погребняк, О.В. Цельєв, Ю.І. Матвєєва; за заг. ред. М.І. Козюбри. Київ: ВАІТЕ, 2015. с. 36-37.
  24. Тищик Б.Й. Історія держави та права Сполучених Штатів Америки (XVIII – 1918 р.): навчальний посібник. Дрогобич, 2007.
  25. Ригіна О.М. Верховний Суд США: становлення, особливості компетенції та роль у формуванні конституційного ладу держави (1787 – кінець XX ст.). Дисертація на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень. – Львів, ЛНУ, 2009; Холодницький Н. Організація, структура та місце прокуратури в системі органів юстиції Сполучених Штатів Америки (історико-правове дослідження). Дисертація на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень. Львів, ЛНУ, 2014. 212 с.
  26. Ригіна О.М. Верховний Суд США: становлення, особливості компетенції та роль у формуванні конституційного ладу держави (1787 – кінець XX ст.). Автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень. Львів, ЛНУ, 2009, с. 11.
  27. Ригіна О.М. Верховний Суд США: становлення, особливості компетенції та роль у формуванні конституційного ладу держави (1787 – кінець XX ст.). Автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень. Львів, ЛНУ, 2009, с.8.
  28. Кравчук М.В. *Правова система США*. К.: Нора-друк, 2004. 136 с.; Зайчук О.В. *Правова система США (історико-теоретичський аналіз)*. Київ: Наукова думка, 1992. 135 с.
  29. Дудченко В.В. Традиція правового плюралізму: західна і східна інтерпретації: автореф. дис ... докт. юрид. наук. 12.00.01. Одеса, 2007. 35 с. с. 18.
  30. Марчук В.П. Євген Ерліх – основоположник соціології права. Проблеми філософії права. – 2005. Т. III. – № 1-2, с. 147–151; Марчук В.П. Євген Ерліх: сторінки життя і творчості / Ерліхівський збірник. Вип. 1. Чернівці, 1994; Марчук В.П. *Соціологічні теорії права в Німеччині. Історія і сучасність*. Чернівці, 1998
  31. Марчук В.П. Євген Ерліх – основоположник соціології права. Проблеми філософії права. – 2005. Т. III. – № 1-2, с. 147–151; Марчук В.П. Євген Ерліх: сторінки життя і творчості. Ерліхівський збірник. Вип. 1. Чернівці, 1994; Марчук В.П. *Соціологічні теорії права в Німеччині. Історія і сучасність*. Чернівці, 1998, с. 147.
  32. Бігун В.С. Євген Ерліх: життя і правознавча практика (актуальний наукознавчий нарис). Проблеми філософії права. 2005. Т. III. № 1-2. С. 105–126; Трабосюк М.Г. Значення поглядів Є. Ерліха на особливості юридичного мислення в контексті правової культури постмодернізму. Проблеми філософії права. 2005. Т. III. № 1-2. С. 152–156; Костицький В.В. Про значення теоретичної спадщини Євгена Ерліха у розвитку сучасного праворозуміння. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 18: Економіка і право. 2016. Вип. 31. С. 57–63.
  33. Кобан О.Г. *Соціологічна теорія права Є. Ерліха: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.01*. Київ, 2014. 24 с.